

Bartłomiej Szynal <https://orcid.org/0009-0009-0968-4422>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Humanistyczny

41-206 Sosnowiec, ul. Grota-Roweckiego 5

biglesson@interia.pl

EKSPLIKACJA ZNACZEŃ *SKROMNOŚCI* W JĘZYKU POLSKIM I ROSYJSKIM (ANALIZA KORPUŚOWA)

An Explication of the Concept of *Modesty* in Polish and Russian: A Corpus-Based Approach

Streszczenie

Koncept *skromność* stanowi fragment językowego obrazu świata, odzwierciedla pewien ukształtowany w lingwokulturze sposób interpretacji rzeczywistości za pomocą języka. *Skromność* należy do klasy pojęć abstrakcyjnych charakteryzujących postawę człowieka oraz odczuwane emocje, w przypadku takich pojęć zauważalna jest ich wieloznaczność oraz wyraźny pierwiastek wartościujący, związany z pozytywną bądź negatywną oceną autora wypowiedzi. Bogactwo znaczeniowe sugeruje zawiłą, lecz podobna ścieżka etymologiczna szeregu synonimicznego *skromny* – *skromnie* – *skromność*. Zarówno tradycyjne źródła leksykograficzne, jak i współczesne słowniki elektroniczne wydzielają w artykułach hasłowych leksemu *skromność* kilka różnych znaczeń.

W niniejszym artykule przeanalizowano podobieństwa oraz różnice w obrębie znaczeń *skromności* w języku polskim i rosyjskim. Za pomocą narzędzi lingwistyki korpusowej wyekscerpowano, w polskim oraz rosyjskim korpusie, kolokacje przysłówka *skromność*, ze szczególnym naciskiem na łączliwość z czasownikami w formie imiesłówów. Następnie kolokacje zostały zestawione w grupy znaczeniowe, wynikające z kontekstu ich użycia. Ostatnim krokiem było porównanie tak uzyskanych polskich i rosyjskich znaczeń *skromności*.

Wyniki analizy wskazują, po pierwsze, na wyraźną dominację kolokacji tworzących formuły metatekstowe w zasobach korpusowych, po drugie, na zachowane podobieństwo semantyczne w polskich i rosyjskich kolokacjach.

Słowa kluczowe: skromność, znaczenie, wartościowanie, korpusy, koncept.

Summary

The concept of *modesty* is a fragment of the linguistic worldview, reflecting a particular way of interpreting reality through language shaped by linguaculture. *Modesty* belongs to the class of abstract concepts that characterize human attitudes and emotions. Such concepts are often marked by ambiguity and a clear evaluative dimension, associated with the positive or negative judgment of the statement's author. The complexity of meaning is underscored by the intricate yet similar etymological roots of the synonymous chain *modest – modestly – modesty*. Both traditional lexicographic sources and modern electronic dictionaries identify several distinct meanings of *modesty* in their entries.

This paper explores the similarities and differences in the meanings of *modesty* in Polish and Russian. Using corpus linguistics tools, collocations of the adverb *modestly* were extracted from Polish and Russian corpora, with particular attention to combinations with participial verb forms. These collocations were then categorized into semantic groups based on their contextual use. Finally, the study compared the meanings of *modesty* in Polish and Russian derived through this method.

The analysis revealed two key findings: first, a clear dominance of collocations forming meta-textual formulas in the corpus data, and second, a preserved semantic similarity in Polish and Russian collocations.

Keywords: modesty, meaning, evaluation, text corpora, concept.

RELACJE MIĘDZY PROFILAMI I ZNACZENIAMI

Profile stanowią modyfikację bazowego, prototypowego wyobrażenia o przedmiocie, utrwalonego w języku. Z pomocą profili wyraża się subiektywną operację językowo-pojęciową polegającą na przyjęciu określonego punktu widzenia wobec wyobrażenia przedmiotu (Bartmiński, Niebrzegowska, 1998). Poprzez operację profilowania autor wypowiedzi kształtuje pojęcie zgodnie z własną wiedzą o świecie i przyjętym stereotypem (Szymańska, 2019). Inaczej wyodrębniane są znaczenia pojęcia w artykułach hasłowych z uwzględnieniem kryteriów gramatycznych i semantycznych. Zatem relacje między znaczeniami wyszczególnionymi w słowniku a profilami nie są względem siebie symetryczne. Kilka różnych profili może bądź występować w obrębie jednego znaczenia, bądź wiązać się z różnymi znaczeniami. Istnieją również przypadki wyraźnej dysproporcji między liczbą znaczeń a profili jednego pojęcia lub w przypadku nazw własnych brak słownikowych znaczeń przy jednoczesnym występowaniu kilku profili pojęcia (Niebrzegowska-Bartmińska, 2020). Profile powstają wskutek oddziaływania uwarunkowań kulturowych, które zmieniają sposób postrzegania prototypowego przedmiotu. Tak więc pojęcia ekwiwalentne z perspektywy leksykografii przekładowej i jako takie zaprezentowane w słownikach przekładowych będą posiadać częściowo odmienne profile związane z różnicami w obrębie kultur. Pozwala to na postawienie następującej hipotezy: bazowe znaczenia *skromności* w języku polskim i rosyjskim chociaż się pokrywają, to mogą podlegać innym rodzajom profilowania.

Według Anny Wierzbickiej (2011) optymalna eksplikacja znaczeń wykorzystuje umowny zestaw elementarnych jednostek semantycznych służący jako matryca do wyprowadzania definicji pojęcia. O ile dany typ eksplikacji, przeciwstawny definicjom encyklopedycznym, wydaje się wartościowy w odniesieniu do konkretnych, rzeczywistych przedmiotów i osób (np. opisane przez autorkę eksplikacje *myszy*, *słońca* czy *matki*) ze względu na przedstawienie innego sposobu rozumowania na temat objaśnianego pojęcia, o tyle ogólny i dość nieprecyzyjny język takich opisów traci swoją skuteczność przy eksplikacji pojęć abstrakcyjnych.

Propozycją innego sposobu eksplikacji pojęć niematerialnych i przez swoją niematerialność trudniejszych do opisanego, jest definiowanie kognitywne, rekonstruowanie językowego obrazu świata z wykorzystaniem kolokacji związanych z pojęciem i próba wyodrębnienia znaczeń wynikających z kontekstowego użycia. Zestaw kolokacji o jednakowej semantyce, uzupełniony o wartościowanie konfrontuje się następnie ze znaczeniami zaproponowanymi w słownikach. W niniejszym artykule do powyższego procesu włączono badania porównawcze znaczeń w ujęciu przekładowym.

WARTOŚCIOWANIE W PROFILACH I ZNACZENIACH

Zastosowanemu w określonym kontekście wyrazowi towarzyszy komponent aksjologiczny w postaci subiektywnego osądu, oceny autora wypowiedzi. Ujawnia się jego stosunek do rzeczywistości wyrażony za pomocą języka. Analiza wartościowania zawartego w wypowiedzeniach w ramach rekonstrukcji językowego obrazu świata pozwala bardziej szczegółowo scharakteryzować wybrane pojęcie ze względu na obudowę wartościujących elementów języka, np. przymiotników, przysłówków. W obrębie jednego pojęcia możliwe jest istnienie znaczeń mających zarówno negatywne, jak i pozytywne konotacje. Przykładowo kolokacja *wrodzona skromność* pozytywnie wartościuje cechę charakteru, traktując jako immanentną cechę człowieka, z kolei kolokacja *falszywa skromność* zawiera negatywną ocenę, zarzut wyuczonej, nieautentycznej manieri, która zapewnia korzyści stosującemu.

Pojęcia abstrakcyjne, tj. *grzeczność*, *piękno*, *skromność* czy *wrażliwość* należą do grupy imponderabiliów, niemierzalnych i trudnych do bezpośredniego zdefiniowania wartości i przekonań. Ocena konkretyzuje znaczenie, dzięki temu staje się ono zauważalne na tle innych i możliwe do wyodrębnienia. W artykułach hasłowych tradycyjnych słowników, czyli wykorzystujących encyklopedyczne objaśnienia oraz taksonomiczne podejście do definiowania eksplikacja znaczeń sprowadza się zazwyczaj do zwięzłej definicji i podania kilku losowo wybranych kolokacji. Cele dydaktyczne nie są w przypadku słowników nadrzędne, warto

jednak zwrócić na możliwości rozszerzenia zasobów słownikowych o komponent wartościujący. Z perspektywy glottodydaktycznej lepiej prezentują się korpusowe bazy tekstów, pozbawione co prawda komponentu informatywnego, jednak zawierają analizę właściwości gramatycznych, kontekstów i konotacji w oparciu o użycie leksemów przez rodzimych użytkowników języka.

Bardziej obszerny komponent wartościujący powinien zainteresować leksykografów, zwłaszcza autorów słowników przekładowych, ponieważ wzbogacenie artykułu hasłowego o informację aksjologiczną stanowi cenny materiał dla osób uczących się języków obcych, które nie wykrywają określonych konotacji w języku obcym. Ponadto opanowane zwroty w języku ojczystym narzucają błędne interferencje, szczególnie widoczne w językach pokrewnych pod postacią *falszowych przyjaciół tłumacza*.

ETYMOLOGIA WYRAZU *SKROMNOŚĆ*

W wydany w 1927 roku słowniku etymologicznym A. Brückner wskazuje na dwie możliwości pochodzenia przymiotnika *skromny*: pierwsza hipoteza zakłada, że jest to rodzime polskie słowo i zapożyczone w języku rosyjskim, z kolei druga sugeruje zapożyczenie z języka czeskiego. Możliwa jest modyfikacja czeskiego przymiotnika *skromný* w znaczeniu ‘mały’, ‘mierny’, którego polski ekwiwalent *skromity* Brückner opisał w swoim słowniku. Obecnie jest to archaizm, niewystępujący w polskich wyszukiwarkach korpusowych. W słowniku etymologicznym W. Borysia proponowana jest inna droga pochodzenia leksemu *skromny*, tj. zapożyczenie z języka rosyjskiego. Borys dopuszcza także pierwotne występowanie leksemu w języku kaszubskim o znaczeniu *oszczędny, skąpy, biedny, chudy* bądź w grupie języków zachodniosłowiańskich, postulując etymologię czeską, słowacką, a nawet serbsko-chorwacką. Na zrozumienie wieloznaczności leksemu *skromny* pozwala analiza rdzenia w dialekcie prasłowiańskim, gdzie *kroma* to *coś odciętego, skraj, brzeg*, a więc *s kromem* oznaczało *ograniczonego krawędziami, brzegami*. Prawdopodobnie początkowa charakterystyka właściwości przedmiotów i zjawisk fizycznych z czasem przeniosła się także na próbę opisanie postawy ludzkiej. Nastąpiło rozszerzenie znaczenia na metaforyczne i abstrakcyjne dotyczące zachowania.

Uwzględniając etymologię danego leksemu i dawne znaczenia, można podjąć próbę rekonstrukcji syntetycznego ujęcia pojęcia *skromności* jako postawy związanej z ograniczeniem, pewną wewnętrzną mentalną barierą, która powstrzymuje przed odważnym działaniem, hamuje zuchwałość i pewność siebie.

Przegląd danych rosyjskich słowników etymologicznych dostarcza kolejnych prawdopodobnych wariantów pochodzenia *skromności*. Badanie etymologii w rosyjskich słownikach etymologicznych dostarcza kolejnych wariantów.

Słownik W słowniku etymologicznym online języka rosyjskiego Kryłowa zostało podane zapożyczenie z języka polskiego utworzone poprzez kontaminację przyimka *s* z oznaczającym granicę rzeczownikiem *kroma* w narzędniku. Z kolei w słowniku etymologicznym online języka rosyjskiego Siemionowa zostały ujęte trzy możliwe źródła pochodzenia, tj. język staro-wysoko-niemiecki, pochodzenie ogólnosłowiańskie od słowa *krom* lub drogę podwójnego zapożyczenia, najpierw z czeskiego na polski, następnie z polskiego na rosyjski.

SŁOWNIKOWA EKSPLIKACJA ZNACZEŃ *SKROMNOŚCI* I *CKPOMHOCTH* Z UWZGLĘDNIENIEM WARTOŚCIOWANIA

W szeregu derywatów odpowiadających wspólnemu wyobrażeniu pojęcia skromności najczęściej znaczeń przypisano przymiotnikowi *skromny*. Pierwsza pula znaczeń według WSJP, tj. *niezarozumiały – właściwy osobie niezarozumiałej – brak zarozumiałości – niezarozumiałe* wartościuje pozytywnie, wskazuje na brak przesadnej pewności siebie. Skromność w tym znaczeniu figuruje jako antonim zarozumiałości, indywidualne ograniczenie przed arogancją czy pyszałkowatością.

Pozytywna ocena zauważalna jest również w znaczeniu *niewyzywający – niewyzywająco*, skromność w tym ujęciu oznacza taki styl ubioru, który w ocenie autora wypowiedzi pozbawiony jest podtekstów erotycznych, nie prowokuje, opisywana osoba zachowuje opanowanie i ubiera się odpowiednio.

W kolejnym znaczeniu *biedny – właściwy osobie biednej – biednie* negatywnie oceniana jest sytuacja majątkowa.

Bliskie pod względem semantyki jest dość ogólnie zdefiniowane w WSJP znaczenie *o finansach*, chociaż towarzyszy mu znacznie słabsza ekspresja emocjonalna, związana z ukierunkowaniem oceny bardziej na opłacalność i korzyści przedsięwzięć niż na człowieka. W znaczeniu *brak rozmachu – bez rozmachu* obserwujemy negatywne wyobrażenie, związane z brakiem okazałości i reprezentacyjnego charakteru, gustu lub poczucia estetyki.

Podobne skojarzenia wzbudza znaczenie *o małej doniosłości*, chociaż bardziej podkreśla rangę przedsięwzięcia niż sposób jego organizacji.

Negatywną ocenę zawiera w sobie również znaczenie *niewyszukany – niewyszukanie*, któremu odpowiada mentalne wyobrażenie człowieka przeciętnego, zwyczajnego lub przedmiotu powszechnego, pozbawionego wyjątkowości.

Zdecydowanie pozytywnie oceniana jest skromność rozumiana jako *przyzwoitość*, czyli umiejętność dostosowania się do przyjętych norm.

Problematyczna w ocenie jest skromność pojmowana jako *prostota* ze względu na przeciwstawne sobie konotacje, tzn. *prostota* w znaczeniu autentyczności

i szczerego zachowania wobec naiwności i łatwowierności. Jak widać na wyeksplikowanych powyżej znaczeniach, wynikająca z etymologii bariera mentalna, ograniczająca określone zachowanie podlega częściej wartościowaniu negatywnemu (*biedny, niewyszukany, o małej doniosłości, bez rozmachu, niedużo*) niż pozytywnemu (*niezarozumiały, niewyzywający, przyzwoity*) wartościowaniu.

Tabela 1. Znaczenia leksemów *skromny, skromność, skromnie* według WSJP

SKROMNY	SKROMNOŚĆ	SKROMNIE
1. Niezarozumiały	1. Brak zarozumiałości	1. Niezarozumiale
2. Właściwy osobie niezarozumiały	2. Przyzwoitość	2. Niewyzywająco
3. Niewyzywający	3. Prostota	3. Biednie
4. Biedny	4. O finansach	4. Niewyszukanie
5. Właściwy osobie biednej	5. Brak rozmachu	5. Bez rozmachu
6. Niewyszukany		6. Niedużo
7. O finansach		
8. O małej doniosłości		
9. Nieduży wymiar		

W rosyjskim słowniku online Ożegowa zasygnalizowano następujące znaczenia przymiotnika *скромный*:

I. *Сдержанный вобнаружении своих достоинств, заслуг, не хвастливый.*

II. *Сдержанный, умеренный, простой и пристойный.*

III. *перен. Небольшой, ограниченный, едва достаточный.*

W rosyjskim źródle leksykograficznym zwrócono więc uwagę na przenośny charakter znaczenia traktującego o rozmiarze. W porównaniu do polskiej puli znaczeń, większy nacisk został położony na opanowanie, powściągliwość w zachowaniu, z pominięciem znaczenia *biedny*.

GENOLOGIA *SKROMNOŚCI* W OPARCIU O MATERIAŁY KORPUSOWE

Zarówno w polskim, jak i w rosyjskim materiale korpusowym kolokacje przysłowka *skromnie* odpowiadają jednakowym gatunkom tekstów i mieszczą się w ramach tych samych stylów językowych. Większość kolokacji pochodzi z artykułów publicystycznych, w których dokonuje się oceny sylwetki jakiejś osoby, np. sportowca, polityka. Rzadziej *skromność* komentuje bieżącą sytuację. W utworach literackich koncept *skromność* dotyczy retrospektywnej charaktery-

styki postaci, pojawia się we fragmentach o charakterze wspominkowym. Często wspomniani są *skromni* nauczyciele lub ludzie ze świata nauki. W tym znaczeniu skromność jest wartościowana pozytywnie, jako synonim pokory i pracowitości. Natomiast negatywne wartościowanie odnosi się do trudnej sytuacji materialnej bohaterów literackich, odpowiadając znaczeniu *biedny* – *biednie*.

EKSPLIKACJA ZNACZEŃ *SKROMNOŚCI* NA PODSTAWIE KOLOKACJI PRZYSŁÓWKOWO-CZASOWNIKOWYCH

Podstawową funkcją przysłowka jest określanie i modyfikowanie przymiotnika i czasownika poprzez rozbudowanie i wzbogacenie semantycznego opisu atrybutu, np. *zaskakująco wolny* lub opis czynności, np. *ochoczo przystał*. Fakultatywnie niektóre przysłowki występują przy rzeczownikach, liczebnikach, zaimek lub w formach dwuprzysłówkowych. Zastępowanie innych części mowy przysłówkiem wskazuje na tendencję do maksymalizacji treści wypowiedzi przy jednoczesnym ograniczeniu jego objętości (Prażmowski, 1983).

Wyekscerpowane z polskiego i rosyjskiego korpusu kolokacje pary przysłówek *skromnie-скромно* pogrupowane zostały pod względem profili znaczeniowych. W nawiasie podano liczbę odnotowanych w korpusie poświadczeń.

Opis każdej z grup zawiera charakterystykę polskich i rosyjskich kolokacji o najwyższej frekwencji, porównanie najczęściej pojawiających się w nich czasowników i imiesłówów, przykładowe poświadczenie korpusowe ilustrujące kontekst użycia kolokacji w danym znaczeniu, informację o zaobserwowanym typie wartościowania (pozytywnym, negatywnym lub niejednoznacznym, neutralnym) oraz porównanie znaczenia przypisanego danej grupie do znaczeń wyszczególnionych w WSJP.

Należy wspomnieć o tym, że polskie i rosyjskie kolokacje w obrębie jednej grupy nie mogą być w pełni ekwiwalentne. Wynika to, po pierwsze, z różnic systemowych, bowiem język polski ma inne właściwości semajologiczne niż język rosyjski. Nie jest jednak celem niniejszego artykułu rozstrzyganie spraw łączliwości poszczególnych kolokacji, lecz próba konfrontacji kognitywnych znaczeń, które te kolokacje mają. Po drugie, w obu korpusach w nieco inny sposób utworzone zostały bazy tekstowe. Różnica w reprezentatywności korpusów może przekładać się na brak w ich bazach tekstowych niektórych kolokacji, pomimo że są one utrwalone w danym języku. Jednak kwestią najbardziej różnicującą wykorzystane w artykule bazy korpusowe jest ich aktualność. NKJP posiada zamknięte zasoby tekstowe, projekt zakończono w 2010 roku, podczas gdy NKJR jest na bieżąco aktualizowany. Różnice między wykorzystanymi w artykule korpusami są również związane z dostępnymi w tych korpusach narzędziami. W NKJR teksty

źródłowe są zdecydowanie bardziej szczegółowo pogrupowane pod względem genologicznym, dzięki czemu kolokacje można z łatwością przyporządkować do określonych typów tekstów. NKJR posiada również bardzo obszerne zasoby korpusu prasowego (ponad 2,7 mln tekstów) – zasoby te są pomocne w trakcie badań nad dialektami czy okazjonalizmami. Z kolei NKJP oferuje dwa rodzaje wyszukiwarek, tj. PELCRA i IPI PAN, a także kluczowe dla niniejszego artykułu narzędzie *kolokator*, pozwalające konstruować zapytania w wyszukiwarce związane z właściwościami kolokacji.

Grupa I. Aparycja, wygląd zewnętrzny

W tej grupie kolokacje występują z przymiotnikami, przede wszystkim są to *skromnie ubrany* (71) i *skromnie odziany* (5) w języku polskim, w rosyjskim korpusie dominuje forma czasownika *одеть* (290) oraz jego forma zwrotna *одеваться* (48). Realizowane jest wartościowanie negatywne, ponieważ autor wypowiedzi wskazuje na niestaranny, niechlujny wygląd. To właśnie zaobserwowana w tej grupie niechlujność dodatkowo rozszerza dwa znaczenia adekwatne kontekstowo, tj. *biednie* i *niewyszukanie*. Potwierdzają to będące w pobliżu kolokacji przymiotniki: *milczący*, *małomówny*, *rozczochrany*, *zaniedbany*. Do grupy nie została włączona kolokacja *skromnie wyglądać* (36) oraz jej analogiczny rosyjski ekwiwalent *выглядеть скромно* (95), ponieważ, jak sugeruje kontekst w poświadczeniach korpusowych, kolokacja ta w metaforyczny sposób opisuje wydarzenia, przedsięwzięcia lub jakąś sumę pieniędzy, a więc przynależy do znaczeń *bez rozmachu*, *niedużo* i *niewyszukanie*.

Братя, нацеленные им на квартиру заместителя министра, прибыли туда во всеоружии, с кучей ненужных измерительных приборов, скромно одетые и немногословные (<https://shorturl.at/FzOsq>, dostęp: 09.10.2024).

Była skromnie ubrana, powiedziała, że nie ma pracy, pieniędzy i mieszka poza Miastkiem (<https://shorturl.at/lxGmu>, dostęp: 09.10.2024).

Grupa II. Zachowanie

Kolokacje z czasownikami *spuszczać* (22) i *opuszczać* (9) tworzą utartą, jednak słabo reprezentowaną w tekstach korpusowych frazę *skromnie spuszczać/opuszczać oczy* (rzadziej *wzrok* lub *głowę*). W rosyjskich poświadczeniach, oprócz analogicznych konstrukcji, pojawiają się również pary aspektowe czasowników *улыбаться* (41)/*улыбнуться* (42) oraz *удалиться* (9)/*удалиться* (15). NKJR rejestruje również wyrażenia ilustrujące bardziej ogólną postawę niż konkretny sposób zachowania.

wania, tj. *держаться скромно* (129) i konstrukcja z zaimkiem osobowym *вещи себя скромно* (191). Negatywnie ocenia się zachowanie kojarzone z nieśmiałością. W otoczeniu kontekstowym pojawiają się bliskoznaczne wobec nieśmiałości zachowania i reakcje fizjologiczne: *wstyd, zakłopotanie, zaczerwienienie*.

W kolokacjach z czasownikami *siedzieć* (16), *stać* (19) i *stanąć* (8) znaczenie *nieśmiałości* jest potęgowane przez stosunek do przestrzeni. W poświadczeniach korpusowych występują następujące wyrażenia przyimkowe: *z boku, z tyłu, w cieńnię, w rogu, w tłumie, w kącie*. Dany profil rozszerza znaczenie *skromności* rozumianej jako nieśmiałość, zakłopotanie i trema podczas wystąpień publicznych lub w obliczu kameralnych konwersacji dwóch lub kilku osób. Dana grupa kolokacji prezentuje też negatywnie rozumiany status społeczny, pozycję peryferyjną opisywanej osoby, bycie poza centrum wydarzeń.

Skromnie spuścił głowę i zaczerwieniony pobiegł do szatni (<https://shorturl.at/jOlzd>, dostęp: 09.10.2024).

Вскоре я познакомился и с самим Дубинским – высоким, красивым, темноволосым юношей, державшим себя очень скромно и даже застенчиво, но с большим чувством собственного достоинства (<https://shorturl.at/Ri9Ay>, dostęp: 09.10.2024).

Grupa III. Wnętrze i wystrój

Czasowniki *urządzać* (24), *umeblować* (10), *mieszkać* (18) i *wyposażyć* (22) w formie imiesłowów łączą się z przysłówkiem *skromnie* oraz rzeczownikami klasy obiektów jak *mieszkanie, gabinet, dom* i wariantem jego zdrobnienia *domek*. NKJR zarejestrował kolokacje z podobnymi znaczeniowo czasownikami *меблировать* (10) i *обставит* (41). W powyższych kolokacjach *skromność* pomieszczeń może być odbierana zarówno jako brak luksusowych i wyszukanych elementów dekoracji, jak i brak mebli oraz podstawowego wyposażenia w zamieszkałym pomieszczeniu w ogóle, analogicznie do znaczenia *biednie*. Kontekstowe zastosowanie kolokacji sugeruje również ograniczoną wielkość pomieszczeń. Poświadczenia pojawiają się w typowych dla pojęcia *skromności* fragmentach tekstów biograficznych, dotyczących opisu pomieszczenia zamieszkałego przez charakteryzowaną postać. Ocena w przypadku danych kolokacji, w których *skromność* kojarzy się z *biedą* jest negatywna. Negatywnie odbierane wyobrażenie *skromności* występuje w opozycji do poczucia estetyki.

Mieszkania będą różnej wielkości, skromnie wyposażone, z kranów poleci wyłącznie zimna woda, sanitariaty – wspólne, a instalacja wyłącznie elektryczna (żadnego gazu!) oraz wodnokanalizacyjna (<https://shorturl.at/yvBtj>, dostęp: 09.10.2024).

После этого пригласил меня в свой просторный, но скромно обставленный кабинет (<https://shorturl.at/KjouO>, dostęp: 09.10.2024).

Grupa IV. Charakterystyka uroczystości

NKJR rejestruje poświadczenia kolokacji z czasownikami *торжествовать* (7), *отпраздновать* (23), *отмечать* (14). Wyrażenia wskazują na konieczność ograniczonego celebrowania uroczystości. *Skromne świętowanie* odnosi się w języku rosyjskim do ważnych, historycznych obchodów (np. rocznica Rewolucji Październikowej), ale także do prywatnych jubileuszy mniejszego formatu, jak urodziny, rocznica ślubu. Kwerenda przeprowadzona w polskim korpusie potwierdza występowanie analogicznych form *skromnie obchodzić* (2) i *skromnie uczcić* (1), ale z mniejszą frekwencją. Negatywne wartościowanie łączy się ze znaczeniami *niewyszukany* – *niewyszukanie* oraz *brak rozmachu*.

Десятилетний юбилей нашей свадьбы мы с Митей скромно отпраздновали на квартире художника Маковского на Ивановской улице в Петрограде при совсем других обстоятельствах (<https://shorturl.at/BMDDy>, dostęp: 09.10.2024).

Środowiska lewicowe obchodziły kolejną rocznicę Rewolucji Październikowej wyjątkowo skromnie (<https://shorturl.at/RGVq0>, dostęp: 09.10.2024).

Grupa V. Komentarze metatekstowe

Najliczniejszą grupę wśród połączeń z przysłówkiem *skromnie* w obu korpusach narodowych stanowią kolokacje z czasownikami komunikacji. Tworzą one wyrażenia metatekstowe, a ściślej komentarze metatekstowe, zgodnie z klasyfikacją leksemów (Wajszczuk, 2005). Są to, powstałe wskutek operacji wykonanej na bieżącej wypowiedzi, zdania w postaci zwrotów imiesłowowych, będące w nadrzędnej pozycji w stosunku do pozostałych wyrażen metatekstowych, czyli operatorów metapredykatywnych i operatorów metatekstowych (Żabowska, 2009).

Komponentami polskich kolokacji są m.in. czasowniki *przyznawać* (20), *do-dawać* (17), *rzec* (10), *mówić* (113), *podkreślać* (6), *odpowiadać* (22), zwykle w obu aspektach. W analizowanych poświadczeniach rosyjskiego korpusu występują podobne znaczeniowo czasowniki tej klasy: *отвечать* (111), *заметить* (77), *подчеркнуть* (13), *добавлять* (9). Powyższe kolokacje najczęściej są elementem dialogicznych form mowy zależnej, wydzielonym z tekstu jako fakultatywna część narracji.

Z perspektywy leksykograficznej eksplikacji znaczeń w artykułach hasłowych, formuły metatekstowe utworzone z pomocą tzw. czasowników słabych tracą swoje pierwotne znaczenie, trudno więc uwzględniać je jako osobne pojęcia. Metateksty stylizują wypowiedź i naprowadzają odbiorcę komunikatu na określony sposób percepcji tego komunikatu oraz jego autora, który za pomocą metatekstu ujawnia się w wypowiedzi. Chociaż komentarze metatekstowe

nie wyodrębniają konkretnego profilu znaczeniowego, nie będąc tym samym istotnymi dla semantyki, jednocześnie stanowią element pragmatyki językowej obudowujący tekst.

W kontekście nauki języków obcych ich przydatność uwydatnia się, po pierwsze, poprzez stylizowanie komunikatu, ułatwiające jego odbiór, po drugie, poprzez urozmaicenie samej wypowiedzi. Status leksykalny komentarzy metatekstowych nie został rozstrzygnięty (Kubicka, 2017).

«Пока главным промоутером России являетесь вы», – скромно заметил он, обращаясь к хозяину Кремля (https://t.ly/gUd_C, dostęp: 10.10.2024).

Działam w tej branży od siedmiu lat i dopiero uzmysławiam sobie wiele rzeczy – mówi skromnie podnosząc się z krzesła i wystawiając twarz do słońca (https://t.ly/x_9so, dostęp: 10.10.2024).

UWAGI KOŃCOWE

Narzędzia korpusowe umożliwiają odnalezienie dodatkowych profili, wyobrażeń o przedmiocie, przejawiających się w kolokacjach i ich kontekstowych zastosowaniach. Uwzględnienie wartościowania pozwala dodatkowo wykryć rozszerzenia znaczeń bazowych, zaprezentowanych w definicjach artykułów hasłowych. Zarejestrowane w korpusach kolokacje przysłówkowo-czasownikowe pozwalają stwierdzić, że zaproponowane w WSJP znaczenia pojęcia *skromności* zostały rozszerzone o *niewyszukanie*, *nieśmiałość* czy *niezręczność*. Znaczenia w języku polskim i rosyjskim oraz towarzyszące im wartościowanie są do siebie zbliżone, jednak analiza w niniejszym artykule sugeruje, że rosyjskie wyobrażenie skromności jest rozszerzone w większym stopniu. Interesującym zagadnieniem są formuły metatekstowe, które zasługują na bardziej szczegółowe badania pod kątem ich klasyfikacji znaczeniowej, przekładu oraz uwzględnienia ich w pracach leksykograficznych.

BIBLIOGRAFIA (REFERENCES)

- Bartmiński, J., Niebrzegowska S., (1998). *Profile a podmiotowa interpretacja świata*. W: *Profilowanie w języku i tekście* (211–224), J. Bartmiński, R. Tokarski (red.). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Boryś, W. (2008). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Brückner, A. (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.

- Kubicka, E. (2017). *Jak mówimy, jakoś mówiąc? Formalne i semantyczne właściwości adwerbialnych uzupełnień quasi-imiesłowowego „mówiąc”*, LingVaria, 1, 99–111. <https://doi.org/10.12797/LV.12.2017.23.07>
- Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2020). *Definiowanie i profilowanie pojęć w (etno)lingwistyce*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Prażmowski, S. (1982–1983). *Dwuprzysłówkowe połączenia typu „Dziwnie obco”, „Młodzieńczo namiętnie” w dzisiejszej polszczyźnie*, Roczniki Humanistyczne, 6, 177–181.
- Szymańska, M. (2019). *Piękny – pięknie – piękno. Eksplikacja znaczeń i profili pojęcia „piękna” na podstawie analizy korpusowej*, Zielonogórskie Seminaria Językoznawcze, 41–53.
- Wajszczuk, J. (2005). *O metatekście*. Warszawa: Katedra Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Wierzbicka, A. (2011). *Uniwersalia ugruntowane empirycznie*, Szkice, 1–2, 13–30.
- Żabowska, M. (2009). *Hierarchia wyrażen metatekstowych*, Linguistica Copernicana, 2, 179–188. <https://doi.org/10.12775/LinCop.2009.026>
- Etymologiczny Słownik Online Kryłowa*, <https://lexicography.online/etymology/krylov/>
- Słownik Online Siemionowa*, <https://lexicography.online/etymology/semyonov/>
- Słownik Online Ożegowa*, <https://slovarozhegova.ru/>
- Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>
- Narodowy Korpus Języka Rosyjskiego, <https://ruscorpora.ru/new/>
- Wielki Słownik Języka Polskiego PAN, <https://wsjp.pl/>